

Др Ивана Симоновић,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу

Др Мирослав Лазич,*
Редовни професор Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 347.5

Рад примљен: 01.09.2014.
Рад прихваћен: 01.12.2014.

ГРАЂАНСКОПРАВНА ЗАШТИТА ПРАВА ЛИЧНОСТИ

Апстракт: Напуштање догме о имовинском карактеру чинидбе омогућило је примену грађанскоправне санкције и ради заштите права личности као неимовинских права. Грађанскоправна заштита је усмерена на титулара повређеног права, а њени методи такви да се учинци остваре у његовој сфери (имовинској и неимовинској) ради успостављања пређашњег стања или давања одговарајућег задовољења. Анализирана је одштетна одговорност због повреде личних права коју аутори, заједно са одговорношћу из неоснованог обogaћења, називају општом грађанскоправном заштитом. Она је део шире, приватноправне заштите личних права спроводиве и по посебним прописима који се дотичу одређених аспеката личних права (нпр. права пацијената) или установљавају нове облике њихове заштите (нпр. заштита запослених од мобинга). Општи и посебан режим заштите повезују циљеви њихових метода (спречавање повреде, ако је заштита предупредујућа, или отклањање последица повреде, ако је она накнадна) и чињеница да су у највећем броју случајева предмет њиховог уређења правни односи засновани на класичним начелима грађанског права.

Кључне речи: права личности, приватноправна и грађанскоправна заштита, имовинска санкција, надокнада штете, неосновано обogaћење, реституција.

* ivana@prafak.ni.ac.rs

* lazic@prafak.ni.ac.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту *Усклађивање права Србије са правом Европске уније*, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу, у периоду 2013–2018. године.

1. Увод

Грађанско право, кроз рухо субјективних права, традиционално, још од римског права¹, штити претежно имовинске интересе правних субјеката. Признањем личних права као нових грађанских субјективних права у буржоаским европским кодификацијама грађанског права 19. и 20. века створени су услови да за повреду неимовинског интереса правних субјеката, поред већ успостављење заштите у области јавног права – уставног, кривичног и управног, настане и облигационоправна одговорност, пре свега за проузроковану штету. У новијем праву догма о имовинском карактеру чинидбе², владајућа и у пандектном праву, у значајној мери бива напуштена, тако да се средином 20. века најпре пробија, а затим успоставља и стално развија заштита неимовинских интереса и личних добара као објеката грађанскоправних односа.

Признањем субјективних права појединцима, као ентитету – физичком лицу, и као организацији – правном лицу, правни поредак им одређују круг слободе и сферу приватноправне власти, слободан простор у коме треба да су заштићени од недопуштеног утицаја свих трећих лица, укључујући и државу, која располаже сувереном силом и влашћу. Личним субјективним правом се гарантује одређено понашање поводом правног објекта – личног добра (живот, телесни интегритет, духовни интегритет, слободе, част и углед итд.), а, уколико је потребно, и санкцијом осигурава.

Идеја о личним правима и њиховој заштити произлази из схватања о постојању универзалних вредности, просторно и временски неусловљених, припадајућих сваком појединцу као људском бићу, и стара је готово као и човечанство. Шта је предмет заштите најстаријих моралних вредности и Божјих заповести до заштита живота и интегритета човека, најпре

1 Клицу грађанскоправне заштите личних права ипак можемо наћи и у римском праву, у институту *iniuriae* из Законика XII таблица (VIII, 2). Њиме је првобитно било санкционисано насиље на телу другог човека ради заштите његовог телесног интегритета (реална *iniuriae*), а касније, увођењем вербалне *iniuriae*, бивају санкционисане и повреде части и слободе. Телесна повреда била је кажњавана талионом или новчаном откупнином. Преторским едиктом је уведена тужба *actio iniuriarum aestimatoria*, по којој су судије утврђивале новчану казну, а осуда је као додатну казну повлачила и инфамију. (Stojčević, 1983: 284–285; Horvat, 1973: 306)

2 Заснована на тези о постојању имовинског интереса повериоца који жели да оствари у свакој чинидби уговораној са дужником. Уколико таквог интереса нема или је он неимовински, није било могуће остварити га уговором. Са једне стране, имовински интерес постаје критеријум раздвајања облигационоправних од других врста правних односа, а са друге – искључује одштетну одговорност због повреде неимовинских интереса повериоца. Такав интерес не може бити предмет уговора, нити заштићен одговорношћу за штету. (Klarić, 2003: 232)

исконски, а касније и правно уобличена. Те универзалне вредности³ у савременом праву (уставном и међународном пре свега) означавамо термином основна људска права и слободе, и дефинисана су у највишим правним документима: међународним, регионалним и унутрашњим. Уставом гарантована права и основне слободе (људска права и слободе) треба да су уставна гаранција заштите појединца од власти и њеног неоправданог задирања у сферу гарантоване му слободе. На непосреднијем правном нивоу од уставног, правним субјектима се поводом ових права признају и кривичноправна, управноправна и грађанскоправна заштита. Ниједна од њих није апсолутна гаранција неповредивости људске личности, али се чини да грађанскоправна правила могу у томе најдаље отићи.

Тема нашег рада је указивање на карактеристике и облике грађанскоправне заштите личних права правних субјеката, превентивно и реактивно, од последица повреде личних добара и гарантованих личних субјективних права; указивање на упоредну предност грађанскоправне заштите и разрада првенствено одштетне грађанскоправне заштите.

2. Врсте и облици правне заштите права личности

У систему субјективних права права личности или лична права (*Persönlichkeitsrechte, droits de la personnalité, personality rights*) су најмлађа грађанска субјективна права, чијим се признањем у традиционално имовински оквир грађанског права уводи нова категорија права, насталих поводом неимовинских – личних добара (живота, здравља, достојанства, угледа, имена, лика, приватности). Наиме, повреда личних добара може проузроковати последице изразиве у новцу, што их чини подесним објектом заштите по правилима грађанскоправне одговорности и њене (имовинске) санкције. Међутим, повреда личних добара проузрокује и последице које се не могу изразити у новцу (физички и душевни бол, страх), па се временом, посебно у другој половини 20. века, најубојитије оруђе грађанскоправне санкције – имовинска одговорност, почело примењивати и ради њиховог отклањања.

Заштита права личности је комплексна. Поред јавноправне, постоји и приватноправна и, као један од њених облика – грађанскоправна заштита.

³ Реч је о нематеријалним добрима чије је очување услов постојања човека као биолошког и културног бића. Термином вредност, у који је учитана морално-етичка компонента, желимо истаћи важност њиховог поштовања и успостављања ваљане (правне) заштите.

Јавноправна заштита се обезбеђује према јавној власти (у односу грађанин – држава), у коме она иступа као носилац империјума, као *potentior persona*, али и у правним односима субјеката приватног права (међусобни односи физичких и правних лица), штитећи појединца као грађанина од неоснованог уплива јавне власти или другог лица у његово уставом и законом гарантовано подручје слободе и личне власти.⁴ Уређена је нормама јавног права (устава, кривичноправним и управноправним прописима, или комбинацијом прописа, нпр. о заштити података о личности, који су комбинација управних и грађанскоправних прописа), и на том терену се остварује. Овде се не ради непосредно о заштити личних права као посебне врсте грађанских субјективних права већ пре свега о заштити уставом гарантованих људских права и слобода. (Riemer, 1995: 119)

У савременој теорији права истиче се и тзв. посредно дејство јавноправних норми – дејство према трећим лицима у приватноправним односима. Засновано је на идеји о применљивости уставних јемстава неповредивости људске личности и достојанства као ваљаног темеља правне заштите личних права и у грађанским судским поступцима (грађанскоправним споровима).⁵ Таква свеобухватна заштита нарочито је важна у системима у којима право личности није гарантовано као опште право већ у форми појединих личних права.⁶ Захваљујући овим јемствима, сва лична добра

4 Заштита по правилима јавног права, „с обзиром на начела и састав којима располаже, нема превише интереса за заштиту личности“ већ се примењеном санкцијом истовремено обраћа и прекршиоцу норме (индивидуална превенција) и осталим члановима заједнице (општа превенција). (Dropulić, 2002: 4)

5 Долази нам из праксе Савезног уставног суда Немачке. Широм интерпретацијом чл. 1. (неприкосновеност људског достојанства) и чл. 2. (право на слободан развој личности) Основног закона, Суд је надоместио непостојање у BGB-у грађанскоправне основе за заштиту оних личних права која нису уређена ни њиме ни посебним законом (закоником је гарантовано право на име и облигационоправна заштита само оних личних права и личних добара у њему побројаних; KunstUrhGesetz уређује заштиту ауторских и проналазачких права). Мада опште право личности у Законику није изричито наведено као субјективно право (попут права својине), темељем таквог тумачења, постаје могуће његову грађанскоправну заштиту извести непосредно из уставних гаранција достојанства и слободе личности. (Више: Rösler, 2008: 168 и Gajin, 2012: 81–125)

6 Идеје о посредном дејству уставних норми има и у швајцарској правној књижевности (тако Riemer: 119), мада чл. 28 тамошњег грађанског законика гарантује опште право личности (од противправног деловања личност субјекта је заштићена на општи начин, и у свим аспектима свога испољавања). Као да њене обресе можемо наћи и код наших теоретичара (Сigoј, 1980: 430) критички настројених према у Закону о облигационим односима преуском одређењу појма нематеријалне штете (о чему више у наставку). Могућност заштите личности и када последице њене повреде нису физички и душевни бол и страх, већ другачија трпљења они изводе из одредаба

постају подесан објекат заштите, свеједно да ли су поводом њих призната посебна лична права.

Непосредан објекат заштите јесу живот, телесни интегритет, тајна и интимна сфера, част и здравље човека.

Грађанскоправна заштита заснована је на правним гаранцијама грађанских субјективних права признатих физичким и правним лицима, што омогућава успостављање грађанскоправне имовинске санкције као средства њихове заштите. Ова заштита се примењује и код повреде личних субјективних права. Субјектима заштите личних добара на располагању стоје средства превентивне и репресивне грађанскоправне заштите.

Превентивна (предупређујућа) заштита остварује се захтевима за пропуштање радње од које прети опасност повреде (1) и за окончање оне која је у току, или је већ извршена али прети да буде поновљена (2). У овом последњем случају превентивно усмерење захтева остварено је уколико се окончањем актуелне радње повреде спречи увећање (или погоршање) последица, тј. ако се отклони реална опасност од понављања повреде која је већ створила последице.

Накнадна – поствентивна, реактивна заштита, пружа се по окончању повреде и наступању последица ради њиховог уклањања и, у мери у којој је могуће, успостављања пређашњег стања. Остварује се захтевима за надокнаду штете (материјалне или нематеријалне), натуралним и новчаним средствима, и захтевом за враћање неосновано стечене користи.

Грађанскоправна заштита, за разлику од јавноправне, првенствено је усмерена ка приватноправној заштити појединца; у поређењу са другим облицима заштите, показује предности за самог оштећеног, јер својом садржином треба да заштити интересе прикраћеног субјекта, у чијој је имовини исход примењене санкције грађанског права управо и видљив. Могући имовински учинак јавноправне заштите (одузимањем имовинске користи, изрицањем новчане казне и сл.) остварује се у буџету заједнице као јавни приход.

Обе наведене врсте правне заштите, како сматра теорија, могу бити део јединствене заштите личности, посебне – за свако поједино лично право, и опште – гарантоване осталим субјективним правима.⁷

(тадашњег Устава) о неповредивости људске личности и гаранције заштите њених права и слобода, непосредно на основу Устава, па и грађанскоправном санкцијом. На ослањање грађанскоправне заштите непосредно на уставне одредбе било је пледирано и много пре него што је донет 300 (Finžgar, 1964: 5–6).

7 Хубман као средства заштите наводи: тужбу ради накнаде штете, тужбу за пропуштање, захтев због неоснованог обогаћења, захтев за саможртвовање и захтев

Полазећи од важећих правних извора у српском праву и њиховог међусобног односа, могли бисмо одредбе о правној заштити права личности – грађанскоправној и другим врстама које је допуњују или на њу упућују – поделити на опште и посебне. Сматрамо да би се обе врсте могле објединити називом *приватноправна заштита*⁸.

Општим одредбама се установљава правни оквир заштите подесан за њено пружање сваком угроженом или повређеном личном праву. Оне су садржане у Закону о облигационим односима⁹, пре свега у одељцима о проузроковању штете и њеној надокнади (чл. 154–209), али су овде применљиве и друге његове норме, попут оних о стицању без основа (чл. 210–219), које неће бити предмет анализе у овом раду. Свакако, овим изворима припадају и виши општи акти од закона, попут Устава РС¹⁰, чије је јемство неотуђивих права и слобода полазиште и исходиште свих облика правне заштите личних права, па и грађанскоправне. Такође, наднационални прописи, попут Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода¹¹, Универзалне декларације о људским правима из 1949. г. и читавог низа међународних и регионалних докумената, зато што су њима утврђени стандарди и општеприхваћена начела гаранције универзалних вредности каква су лична права правних субјеката.

Посебна правна заштита права личности настаје под утицајем нових закона (и међународних докумената) којима се у корист личности установљавају нова права или се постојећа детаљније уређују у вези са оним ситуацијама чије је регулисање основни предмет тих прописа. Посебно значајним за права личности сматрамо прописе о јавном информисању; о заштити података о личности; о забрани дискриминације; прописе из области здравствене заштите и, у оквиру њих – о правима пацијената и заштити

на одговор. (Hubmann, 1984: 349–375, цит. по Dropulić, 2002: 195) Проф. Водинелић наводи: тужбу за пропуштање, за уклањање (која обухвата и тужбу за опозив тврдње и исправку информације), утврђивање, повраћај неоснованог обогаћења, накнаду штете и тужбу за симболичну накнаду неимовинске штете. (Vodinelic, 1978: 926–936)

8 Осим Закона о заштити података о личности (*Сл. гласник РС*, бр. 97/08, 104/09, 68/012, 107/012), којим је прописана правна заштита по правилима управног поступка и управног спора.

9 Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93.

10 Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/06.

11 За нашу тему значајна су тумачења конвенцијских чланова о праву на живот (чл. 2), на достојанство (гарантовано је посредно, забраном мучења, ропског односа и принудног рада (чл. 3 и 4), на суђење у разумном року (чл. 6), праву на поштовање личног и породичног живота (чл. 8), на слободу изражавања (чл. 10) и о забрани дискриминације (чл. 14).

особа са менталним сметњама; о трансплантацији органа, ткива и ћелија; о зачећу уз биомедицинску помоћ, којима се омогућава остварење репродуктивних права и особама које их не могу остварити природним путем; напослетку, важни су и прописи о заштити животне средине, јер њено стање и очуваност непосредно утичу на квалитет остварења права на живот и развој. Ова правила су увек *lex specialis* у односу на општи грађанскоправни режим заштите.

У савременом праву примећујемо тенденцију ширења посебне приватноправне заштите изражене у повећању броја закона који се дотичу права личности, уређивању посебних поступака њихове заштите и субјеката задужених да их штите (попут Повереника за заштиту података о личности, овлашћеног да штити права на приватност, тајност личних података и приватне преписке грађана у ситуацијама у којима се о њима прикупљају и обрађују подаци о личности) или осветљавањем појединих њихових аспеката (попут пацијентових права). То је и последица ширења могућих опасности по права личности које са собом носи научно-технолошки развој, а на које право (па ни грађанско право) својим класичним инструментима правне заштите није увек у стању да одговарајуће реагује.¹²

Општи и посебни прописи међусобно се не искључују, тако да је могуће да претходна примена посебних правила буде услов општој грађанскоправној заштити (однос супсидијарности), као што је могуће и кумулирање ових, различитим прописима уређених правозащитних захтева.

3. Општа грађанскоправна заштита права личности

У нашем је праву општа грађанскоправна заштита права личности уређена Законом о облигационим односима, услед чега јој се често додаје атрибут *облигационоправна заштита* (На пример, Vodinelić, 1989: 127–148). У оквиру опште заштите, анализирамо право на накнаду штете (одштетноправна одговорност), док други њен облик – одговорност по правилима о стицању без основа, овде не анализирамо. Рећи ћемо само да се њоме санкционише неовлашћена и повредиоцу корисна употреба туђег личног права, ради враћања користи његовом титулару (Симоновић, 2014: 426, 440).

12 Генетски инжењеринг, развој трансплантационих технологија, доступност података на интернету, где се губи граница између приватног и јавног, употреба лекова ради моралног побољшања човека, само су неке опасности по основне вредности на којима је систем права личности устројен.

3.1. Одштетноправна одговорност због повреде права личности

Према Закону о облигационим односима средства заштите од или због проузроковања штете, па и штете настале повредом личних права, могу се употребити превентивно, ради предупредбе повреде отклањањем извора опасности, или поствентивно – репресивно, за отклањање последица повреде, понекад и спречавање њеног понављања, па ћемо их тако и разматрати.

3.1.1. Превентивна – предупредбујућа заштита права личности

Сврстана у одељак *Проузроковање штете*, средства превентивне заштите у чл. 156. и 157. 300 наводе на закључак да се имају применити под општим условима деликтног права, у ситуацијама када је повреда личног права исходила штетом.¹³ Ипак, њихово тумачење (и у чл. 157. 300 изричито помињање интегритета људске личности) казује нам да је личност заштићена и од опасности настанка штете или њеног увећања захтевима за уклањање извора опасности и пропуштање могуће повређујуће делатности (чл. 156. 300), као и захтевом за престанак повређујуће радње (чл. 157. 300).

Усвајањем ових квазинегаторних захтева суд пружа превентивну заштиту у два различита ситуацијама, али ради постизања истоветног циља – осујећења настанка штете и спречавања понављања радње којом се угрожавају туђа лична добра.

а) Захтев да се уклони опасност штете, по чл. 156. 300, иако права личности нису изричито поменути, такође може послужити њиховој заштити. (Vodinić, 1989: 136–137; Nikolić, 1992: 2055)

Захтевима из чл. 156. 300 првенствено је намењена улога заштите од имисија,¹⁴ јер законодавац не говори само о опасности од штете већ и о узнемиравању, дакле о неугодностима неквалификованих увек као штета.¹⁵ Законска формулација ипак не своди ову превентивну заштиту

13 Чл. 155. 300: „Штета је умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног повећања (измакла корист), као и доношење другог физичког или психичког бола или страха (нематеријална штета)“.

14 У теорији су ове одредбе оцењене као значајно проширење заштите личности од имисија, до тада сведене на суседскоправне односе и засноване на теорији о забрани злоупотребе права својине. (Salma, 1989: 33–35) Увођењем облигационоправне заштите од опасности од штете, омогућено је да се заштита пружи на самом зачетку или у току настанка имисија свим грађанским субјективним правима (класична, стварноправна имисиона заштита обухвата стварна права на земљишту), па и човековом психичком интегритету и животној средини.

15 Класичном стварноправном имисионом заштитом тежимо омогућавању сврсисходног коришћења непокретности, уклањањем неповољних утицаја који је

искључиво на објекте стварних права, чиме се и омогућава заштита од угрожености личних добара.

Ималац је заштићен од угрожавања својих личних права установљавањем права на превентивно деловање, оствариво захтевима да се уклони извор опасности од знатније штете или забрани делатност од које произлази узнемиравање или опасност од штете. Овим захтевима могу се штитити не само властита лична добра већ и она других особа изложених шкодљивом утицају (нпр. свих који се снабдевају водом из загађеног извора), чиме они добијају обележја популарне тужбе (*actio popularis*). За реализацију захтева да се уклони извор опасности штете (коју не би требало свести искључиво на њено законско одређење, посебно појма нематеријалне штете) довољно би било указати на опасност од повреде неког личног права, која – непредупређена – може довести до знатније повреде неког неимовинског интереса.¹⁶ Тако схваћена опасност могла би задовољити потребне услове за примену чл. 156. 300. Да ова норма није искључиво одштетноправна¹⁷, види се и по томе што је већ и узнемиравање довољно за превентивно деловање (Vodinelić, 1989: 136). Обухваћене су радње чије се последице уопште не могу изразити као штета (материјална или нематеријална), али нису ништа мање тегобне за онога ко их подноси и од којих има право да се штити (Vodinelić, 1989: 136). Правнорелевантно узнемиравање ствар је оцене суда, па би шире тумачење појма омогућило заштиту од свакојаким неповољних утицаја на човекову личност, тело, здравље, психу, интиму.¹⁸

Угроженим личним добрима заштита се пружа уклањањем извора опасности од знатније штете или налогом потенцијалном починиоцу да се уздржи од радње којом ствара опасност од штете за друге или их њоме

ремете, претерано отежавајући њену употребу или проузрокујући јој знатнију штету.

16 Начело превенције, у основу одговорности за опасност од штете, тако остварује своју функцију заштите и када до штете није дошло, али је степен угрожавања такав да прети њено наступање. (Salma, 1989: 31)

17 Одступило се од захтева за испуњеност свих услова грађанскоправне одговорности за штету, посебно да је штета већ наступила; измене су претрпели и други важни појмови, попут противправности, а промењен је и редослед примене средстава санкције. Да би норма имала превентивно дејство, услов, па и основ одговорности постаје опасност од штете, дакле, угрожавање, које се отклања друштвено оправданим мерама за спречавање штете. Надокнада штете, као основно средство реализације одговорности, у први план избија тек ако ове мере не даду резултате, па се оствари опасност штете. (Salma, 1989: 29–32)

18 У литератури је предложено да се уз „штету“ и „узнемиравање“, у чл. 156. 300 унесе и „повређивање личних добара“, чиме би се обухватиле и радње које их повређују или угрожавају, а да не стварају ни штету ни узнемиравање. (Vodinelić, 1989: 136)

узнемирава (чл. 156. ст. 1. 300). Примена ових мера требало би да буде супсидијарна – уколико друге предузете мере не буду дале резултате или уколико других мера нема.¹⁹

б) *Захтев да се престане са повредом права личности* из чл. 157. 300, који усмерен на престанак већ започете повређујуће радње такође спада у превентивно средство заштите. Особа која сматра да се туђом радњом повређује њен интегритет, лични и породични живот, али и сва остала лична права, може захтевати од суда или другог надлежног органа да наложи престанак такве радње како би се окончало стање повреде и спречило увећање штете.

Ради правилне и смисаоне примене члана 157. 300 није потребно да је штета, и то у свом законском одређењу, већ настала, у супротном – ова одредба не би могла да одигра своју предупређујућу улогу. Захтев из овог члана није одштетноправни; њиме се не тражи надокнада, пре свега нематеријалне штете, иначе би суд морао испитати да ли повређујућа радња изазива физички или душевни бол или страх, интензитета и трајања довољних да учине оправданим досуђивање правичне новчане надокнаде (Crnić, u saradnji sa Matić, 2008: 43). Нагласак је на другачијој врсти последице – на самој повреди интегритета личности и њених личних права, довољној да учини основаним захтев да се прекине радња која их повређује. Суд ће се бавити само чињеницом да ли означена радња повређује или не повређује неко лично право тужиоца, а овај, уколико трпи и нематеријалну штету, може тражити да му буде надокнађена доказујући испуњеност услова из чл. 200. 300. Ова два захтева се међусобно не искључују (Crnić et al., 2008: 43).

3.1.2. Накнадна – реактивна заштита права личности

Правозаштитни захтеви из ове групе јесу негаторни и реститутивни – њима се тражи уклањање или ублажавање последица повреде. Повреда личног права на коју се надовезала правнорелевантна штета отклониће се њеном надокнадом, ради репарације (материјалне штете) или сатисфакције (ако је причињена нематеријална штета). Средства надокнаде су натурална или новчана. Захтеви за накнадну заштиту права личности су или одштетноправни или кондикциони – за враћање користи прибављене правно неоснованим задирањем у туђу личну сферу (Симоновић, 2014: 427). У наставку, бавимо се захтевима за надокнаду штете – материјалне (имовинске) и нематеријалне (неимовинске).

¹⁹ На то упућује редослед по коме су наведене у ст. 2. чл. 156, 300 и суду дато овлашћење да их нареди о трошку делатника, тј. држаоца извора опасности. Тако и: Vodinić, 1989: 135, и Crnić, u saradnji sa Matić, 2008: 33.

а) *Новчана надокнада материјалне штете*. Према чл. 155. 300 материјална штета је умањење нечије имовине (обична, стварна или позитивна штета, *damnum emergens*) или изостанак њеног, по редовном току ствари или нарочитим околностима, оправдано очекиваног увећања (измакла корист, изгубљена или пропуштена добит, *lucrum cessans*), који ће се надокнадити по правилима чл. 185–198. 300. Законодавац је посебним одредбама уредио питања у вези са надокнадом материјалне штете услед смрти, телесне повреде и оштећења здравља (чл. 193–198 300). Физички и психички бол у каснијим одредбама означен као душевни, и страх, правно су релевантни облици испољавања нематеријалне штете, надокнадиве по правилима чл. 200–205. 300. У бити овог појма јесте имовински карактер интереса чијом повредом настаје штета.²⁰

Видови материјалне штете зависе од врсте повређеног личног добра, те су тако и законом уређени – посебно због повреде права на живот, права на телесни интегритет и здравље, а посебно због повреде достојанства, части и угледа физичког лица. Чини се да правна лица нису обухваћена појмом оштећеног, што не одговара стварности: и њихова имовина може бити умањена повредом права на пословни углед, име (фирму) или нелојалном конкуренцијом, као пандана правима физичких лица на углед, част и на име, па нема разлога да не буде надокнађена сходном применом ових правила.

Осим категорије непосредно оштећеног (чије је лично добро повређено), законодавац овде, као и код нематеријалне штете, препознаје и посредно оштећене субјекте: особе које је оштећени издржавао, био дужан издржавати или их је редовно помагао.²¹ Губитак који они трпе, иако последица повреде туђег личног права, директно се одражава у њиховој имовини. Он се надокнађује новчаном рентом²², чији се износ одмерава

20 „Рећи имовински интерес значи рећи – интерес изразив у новцу.“ (Станковић, 1972: 23)

21 Нематеријална штета за претрпљене душевне болове због смрти или нарочито тешког инвалидитета може се надокнадити трећим лицима у блиском сродству са умрлим или повређеним: брачном супружнику, родитељима, деци, а ванбрачном супружнику - само ако је између њега и погинулог/телесно повређеног постојала трајнија заједница живота. Исти додатни услов предвиђен је и за браћу и сестре, који могу постати повериоци надокнаде једино због смрти (свога брата или сестре). В., чл. 201. 300.

22 Новчана рента је карактеристичан облик надокнаде материјалне штете у случају смрти, телесне повреде и оштећења здравља, чије се све последице не могу сагледати у време проузроковања или одлучивања о њима. Зато што се не може предвидети тренутак наступања последица и њихово трајање, рентом се омогућава доживотно или (према трајању последица) временски ограничено збрињавање оштећеног, по

према околностима случаја, али не виши од оног што би погинули, да је поживео, њима заиста давао.

Материјални издаци надокнадиви као имовинска штета проузрокована непосредно оштећеном условљени су, дакле, врстом повређеног личног добра и насталим последицама (чл. 193–198. 300).

У случају смрти надокнађују се: уобичајени трошкови сахране – оном ко се побринуо за сахрану погинулог, трошкови лечења од задобијених повреда, други потребни трошкови у вези са лечењем и зарада изгубљена због привремене неспособности за рад – уколико је смрти претходило лечење²³.

У случају телесне повреде или оштећења здравља надокнађују се: трошкови лечења и у вези са лечењем од задобијених повреда и зарада изгубљена због привремене неспособности за рад. Они се надокнађују у једнократном износу, јер је ова штета позната у време пресуђења.

Другачије је са губитком у заради као последици потпуне или делимичне неспособности повређеног за рад, трајног повећања његових потреба, уништења или смањења могућности да напредује и развија се. Овај губитак је измакла корист, манифестована у немогућности повећања имовине, и то вероватног, одређеног према редовном току ствари или посебним околностима и стварне намере оштећеног да стиче корист својим радом. Узима се у обзир сваки облик зараде који би оштећени остварио радом у радном односу или допунским радом, под условом да га је остваривао до повреде или би га остваривао да му повредом није умањена радна способност. Надокнађује се периодичном исплатом новчане ренте, јер обухвата изгубљену зараду од момента пресуђења па за будуће. Изгубљена зарада од окончања лечења до доношења судске одлуке јесте стварна штета, суду позната у време пресуђења, па ће се надокнадити као и трошкови лечења, једнократно (Petrović, 1992: 1393–1394; Čolić, 1992: 1400–1403).

Умањење имовине настало као последица повреде части (увредом) или угледа (клеветом – изношењем или преношењем неистинитих навода о прошлости, знању, способности другог), јесте правнорелевантна материјална штета, надокнадива по правилима чл. 198. 300. За настанак обавезе надокнаде битно је да су повређујући наводи неистинити, да је штетник то знао или је морао знати, да никаквог интереса да их другоме

правилу периодичном исплатом истих новчаних износа. Применом клаузуле *rebus sic stantibus* висина ренте ће се прилагођавати променама околности на основу којих је првобитно била одређена (чл. 196 300). (Toroman, 1980: 512–514)

²³ Уколико је повређени платио трошкове лечења, повериоци накнаде су његови наследници.

саопшти није имао ни он, нити онај коме их је саопштио²⁴, и да је тим наводима повређен неки материјални интерес оштећеног (нпр. губитак зараде због отказа, смањење добити због губитка клијената). Обим штете се процењује и њена надокнада одмерава по принципима важећим и за остале случајеве надокнаде материјалне штете.

б) *Новчана надокнада нематеријалне штете*. Одређивање појма нематеријалне штете, за разлику од материјалне, теже је и није јединствено, али је од прворазредног значаја за схватање њене правне природе, услова под којима се има надокнадити, средстава којима се надокнађује и циља који се жели остварити пружањем надокнаде.²⁵

Иако нема сагласности о оправданости новчане надокнаде нематеријалне штете, има сагласности, макар међу њеним присталицама, о циљу који треба постићи: по природи ствари, то може бити само сатисфакција (задовољење), не и репарација. Оштећеном треба омогућити да од добијене новчане надокнаде прибави добра и угодности која би му донекле повратила нарушену психичку равнотежу и изгубљено задовољство живљења, и помогла да лакше поднесе душевну кризу проузроковану штетном радњом (Dedijer, 1992: 1447; Crnić et al., 2008: 642).

Законодавац је појам нематеријалне штете одредио прилично уско. Прихваћена је субјективна концепција, па се правнорелевантном штетом не сматра повреда (губитак или оштећење) личног добра (тзв. примарна штета), већ њене последице – физички и душевни бол и страх (секундарна штета) неопходни за основаност захтева за надокнаду (чл. 200. 300).

О последицама повреде личних права као конститутивном елементу правног појма штете изјаснила се и судска пракса²⁶ и значајан део правне теорије (Станковић, 1972: 26; Klarić, 2003: 358²⁷; Pešić, 1992: 1483–1484).

24 Добра вера штетника у погледу изнетих навода (искључиво ако *није знао* да су неистинити) и његов озбиљан интерес да их саопшти (или оног коме су саопштени) искључују одговорност за проузроковану штету, и њу, напослетку, мора да поднесе сâм оштећени.

25 Упућујемо на проф. Станковића, чија је монографија *Новчана накнада неимовинске штете* неизбежно штиво за сваког ко се жели позабавити било којим аспектом нематеријалне штете. Посебно упућујемо на упоредноправни преглед дефиниција, на странама 23–26.

26 Видети важећи Закључак Саветовања представника Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда о проблемима нематеријалне штете од 15. и 16. октобра 1986. који је судовима разрешио дилеме о правно признатој и правно непризнатој нематеријалној штети.

27 Супротну интерпретацију, прилагођену хрватском ЗОО из 2005, аутор даје у: *Naknada neimovinske štete* (2005: 30–31).

Тако проф. О. Станковић битним види субјективно трпљење оштећеног, искључиво испољено као бол (физички и психички) и страх, а другачије неугодности које он трпи или је трпео нису довољне за обештећење. Другачијег је мишљења проф. Цигој, јер сваку повреду личних права сматра *надокнадивом* (под. аут.) нематеријалном штетом, без обзира на даље последице иначе важне за избор метода њиховог отклањања. Повреду ових права праћену боловима и страхом, наводи, могуће је санкционисати и правичном новчаном надокнадом и неновчаним средствима (чл. 199. и 200. ЗОО); другачије исказано трпљење и неугодности отклоњиве су искључиво средствима натуралне реституције из чл. 199. ЗОО (извињењем, повлачењем увредљиве или клеветничке изјаве, објављивањем пресуде) (Cigoj, 1980: 430–431, 535, 536–538 и др.).

Одређивање нематеријалне штете у чл. 155. ЗОО, макар у вези са повредом права личности, није потпуно, и то се види у наредним законским одредбама којима су уређени начини да се ова повреда отклони.²⁸

Указали смо да је законска дефиниција нематеријалне штете наношење другог физичког или психичког (душевног) бола или страха. У делу одредаба о надокнади штете ови њени видови помињу се само у вези са правичном новчаном надокнадом, коју суд може досудити уколико сматра да је оправдавају околности случаја, посебно јачина болова и страха и њихово трајање (чл. 200. ст. 1 ЗОО), значај повређеног добра, циљ коме она служи и непогодавање тежњама неспојивим са природом и друштвеном сврхом новчаног задовољења (чл. 200. ст. 2 ЗОО). Употребу типичне грађанскоправне – имовинске санкције, због неимовинске природе оштећених добара, морају да оправдају додатни, јачи разлози. Управо овде видимо значај бола и страха (одговорајућег интензитета и трајања), јер су они ти јачи разлози.

У чл. 199. ЗОО, којим су уређена нека од средстава натуралне сатисфакције, секундарне последице се не помињу. Сама повреда права личности довољна је да суд наложи да се штетник извини, повуче повређујућу изјаву, да се о његовом трошку објави пресуда или исправка или да се учини нешто друго чиме се може остварити сврха која се постиже надокнадом. Овакво

²⁸ Већ је у првим коментарима ЗОО-а указано да свођење нематеријалне штете на болове и страх јесте уско тумачење овог појма, посебно ако се имају у виду одредбе (тадашњег) устава о неповредивости интегритета људске личности и гаранцијама људских права и слобода, која могу да се штите непосредно на основу устава, па утолико пре и грађанскоправном санкцијом. (Cigoj, 1980: 430). Подсетимо на то да је и у Немачкој за ширење грађанскоправне заштите права личности заслужна пракса Савезног уставног суда у тумачењу чл. 1. и 2. Основног закона о неприкосновености личности и њеног достојанства.

објективизирање појма нематеријалне штете отвара пут за санкционисање сваке повреде права личности.

Сврха надокнаде штете јесте отклањање штетних последица. Услед специфичне, неимовинске природе повређених личних права и интереса, њихова потпуна реинтеграција није могућа, али јесте ублажавање трпљења оштећеног. На моралном плану то се постиже, нпр. извињењем или другим обликом неновчаног задовољења, које основаним чини већ повреда личних права оштећеног – стање њихове повређености, без испитивања постојања других последица. Досуђивањем новчане надокнаде (или кумулирањем са натуралним средствима) могу се ублажити последице штетног догађаја – бол и страх, одговарајуће јачине и трајања.

Објективна концепција појма нематеријалне штете важна је новина хрватског одштетног права. Правни појам нематеријалне (неимовинске) штете чини повреда права особности; некадашњи њени конститутивни елементи – физички и душевни бол и страх – овде су изгубили значај, али су га задржали при избору начина поправљања штете, посебно ако се жели досудити правична новчана надокнада.²⁹ Повреда личних права, као објективна чињеница, иако увек значи штету, не подразумева да ће оштећени априори имати право на њено поправљање. У складу са претпоставкама из чл. 1099. ЗОО (неновчани облик поправљања штете) и чл. 1100–1102. ЗОО (правична новчана надокнада), повреда права личности као нематеријална штета је довољна за примену неновчаних средстава (за објављивање пресуде или исправке, извињење, повлачење повређујуће изјаве). За досуђивање новчане надокнаде потребне су додатне квалификаторне околности из којих суд закључује да својом врстом (физички и душевни бол, страх), трајањем и интензитетом оправдавају једно неконвенционално - новчано средство заштите моралних добара правних субјеката. (Crnić at al., 2008: 556, 643–644³⁰)

Мерило одређивања висине новчане надокнаде изражено је правним стандардом *правична новчана надокнада*, којим се објашњава и њена сврха: надокнада нипошто није еквивалент повређеног добра и последичних трпљења, јер се ни претрпљени бол и доживљени страх не могу проценити

29 Видети чл. 1046. (појам штете) и 1100. (правична новчана надокнада) *Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine*, br. 35/05.

30 Указује да нова законска дефиниција нематеријалне штете није сасвим у духу одштетног права. Одштетом би требало поправити или умањити учинке штетне радње или дати сатисфакцију за настале последице - претрпљени бол и доживљени страх. Мишљења је да ће ново уређење нематеријалне штете, у коме правни основ надокнаде представља већ сама повреда личних права, бити велики изазов за хрватску судску праксу (стр. 557–559).

објективним (тржишним) мерилима. Њихова описна квантификација, ако и могућа (нпр. болови средњег или јаког интензитета, забринутост, панични страх, стид, траума), немају еквивалент у новцу, иако помажу код одређивања висине износа надокнаде. Опредeљујући се да штету отклони новчаном надокнадом и одређујући њену висину, суд ће водити рачуна о трима важним околностима: јачини и трајању болова и страха, значају повређеног добра и сврси надокнаде.³¹

Надокнада будуће нематеријалне штете досудиће се на захтев оштећеног уколико је по редовном току ствари извесно њено трајање и сукцесивно увећање или тек настајање у будућности (али из већ постојећег зачетка штете). Ова штета није евентуална, нити је неизвесна, иначе не би могла да буде укључена у износ правичне новчане надокнаде који суд одређује на основу чињеница и околности у време пресуђења (дан пресуђења). Будућа штета је она која ће вероватно наступити и признаје се у складу са одредбом из чл. 203. 300.³²

Свакако, висина накнаде се одређује са важним ограничењем, да она не сме погодовати тежњама неспојивим са природом и друштвеном сврхом надокнаде. У супротном послужила би неетичкој комерцијализацији најважнијих човекових вредности: живота, здравља, достојанства, интегритета, угледа, слободе, и дала за право онима који јој оспоравају моралну утемељеност.

в) *Отклањање повреде права личности неновчаним средствима.* Судаћи по законској одредби из чл. 199. 300, за отклањање штетних последица неновчаним средствима довољна је повреда права личности – примарна штета.

Чини се да је законодавац, сврставши и повреду права личности под наслов „Накнада *нематеријалне штете*“ (под. аут.), ову већ видео као нематеријалну штету, мада отклоњиву искључиво *in naturam*, не и у новцу. На основу средстава натуралног обештећења наведених у чл. 199. 300 – објављивање пресуде или исправке, повлачење изјаве којом је повреда учињена, закључујемо да се за њима најчешће посеже ако су увредом или клеветом повређени част, углед или достојанство оштећеног. Осим ових, суд може наложити да штетник (или да се о његовом трошку) учини и што

31 Болови због лаке телесне повреде се надокнађују само ако су били јаког или средњег интензитета или су дуже трајали. Претпрљени страх треба да је интензиван и трајан. Мање интензивна непријатна осећања, попут зебње или плашње, очигледно не испуњавају овај захтев. (Pešić, 1992: 1484, 1489–1490)

32 „Суд ће на захтев оштећеног досудити накнаду и за будућу нематеријалну штету ако је по редовном току ствари извесно да ће она трајати и у будућности.“, чл. 203. 300.

друго, подесно за остваривање сврхе која се надокнадом постиже. Уз овај захтев, оштећени може затражити и новчану надокнаду нематеријалне штете, јер се ова два вида надокнаде међусобно не искључују.³³

Увреда или клевета учињене у средствима јавног информисања санкционишу се по посебним правилима из Закона о јавном информисању и медијима³⁴ – правом на одговор, деманти, извињење, али, уколико они повреду не отклањају у потпуности – и досуђивањем новчане надокнаде, по правилима из овог закона. Овим одредбама се употпуњује заштита постојећих личних права, посебно права на идентитет (аутентичност), приватност, лик и глас, у нарочитој ситуацији у којој она долазе у додир са јавношћу путем средстава јавног информисања. Имајући у виду друштвени утицај медија и ширину публике којој се обраћају, већина земаља (укључујући и Србију) сматра неопходним да посебним прописима додатно нагласи одговорност медија и обавезу поштовања права личности особа о којима извештавају.

4. Закључак

Правна заштита права личности изводи се из сазревања схватања да се човек не своди само на своју биолошку појавност, већ да је као припадник друштвене заједнице и социјално биће. Ради опстанка и духовног развоја човека, као друштвеног и културног бића, неопходно му је гарантовати одређена права, пре свега право на достојанство и неповредивост личности, из које гаранције се затим изводе и сва остала лична права. Она су апсолутна по дејству, тако су и заштићена – према држави и према сваком трећем лицу. Очигледно је да лична права једног лица ограничавају права свих осталих, јер делују *erga omnes*, али је узајамна и обавеза поштовања личних права других. Овакво дејство свих апсолутних права ствара систем повезаности људи и њихове међузависности.

Лична права су грађанска субјективна права новијег датума признања; у сталном су превирању и развоју, посебно њихова заштита, њен предмет и облици. Динамичан научно-технолошки развој је заштиту права

33 „Када је оштећени због повреде права личности (угледа, части, слободе и других права личности) трпео душевне болове, суд му, поред санкција из чл. 199. 300, може досудити и правичну новчану накнаду када због околности случаја само на тај начин може дати оштећеном пуну сатисфакцију у складу са циљем којем накнада нематеријалне штете служи.“, Закључак Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда од 15. и 16. октобра 1986: „О могућности кумулативног изрицања више санкција за исту нематеријалну штету“, нав. према: Andrejević, Milutinović, Petrović, 2008: 279.

34 *Службени гласник РС*, бр. 83/014.

личности учинио толико сложеном да су јој, ради усаглашеног уређења и ефикасности, неопходни мултидисциплинаран приступ и сарадња, не само правника из различитих области права, већ и свих осталих који се баве човеком и неким аспектом његовог постојања. Правна гаранција и заштита права личности јесу правна питања кроз која се преламају разноврсни чиниоци и интереси, неретко, међусобно супротстављени. Мало је области друштвеног и правног живота које тако често налажу законодавцу и примениоцима права да изаберу коме ће од конкуришућих интереса дати предност – заштити права личности или другом, некада претежнијем интересу, попут слободе говора, слободе штампе, академских слобода, слободе окупљања и сличних (такође уставних) гаранција, као неопходних елемената у сваком демократском друштву.

Грађанскоправна заштита личности јесте израз напуштања догме о имовинском карактеру грађанскоправне санкције која се усредсређује на заштиту човекове имовине, остављајући незаштићеном личност њеног титулара. Дуго се сматрало да је јавноправна заштита (у области уставног, кривичног и управног права) сасвим довољна за очување неповредивости људске личности, пре свега у односу према јавној власти, иако ова заштита (исходом – казна и превенција) није искључиво усредсређена на личност чија права и интересе штити. Супротно томе, грађанскоправна норма је усмерена на титулара повређеног личног права, а понуђени методи заштите такви да се учинци остваре у његовој сфери (имовинској и неимовинској), не би ли се успоставило пређашње стање или дало одговарајуће задовољење. Отуда нам се намеће закључак да је она најпримеренија карактеру повреде и да њену жртву најбоље могуће збрињава.

Најчешћи модел грађанскоправне заштите јесте одговорност за проузроковану штету, материјалну и нематеријалну. Облигационоправној одговорности припада и реститутивна накнада из неоправданог обогаћења којом се нисмо бавили у овом раду – и обе смо назвали општом грађанскоправном заштитом права личности. Ова заштита је одувек трпела утицај других закона који се дотичу личних права, било њиховом конкретизацијом у ситуацијама у којима је опасност повреде већа или могуће последице теже отклоњиве или неотклоњиве, било уређењем облика заштите који употпуњују грађанскоправну. Све те прописе – опште и посебне – можемо посматрати као делове шире, приватноправне заштите личних права као грађанских субјективних права. У највећем броју случајева предмет њиховог уређења јесу правни односи засновани на класичним начелима грађанског права. Изузетак представља заштита података о личности, која се спроводи по правилима управног као јавног права.

Повезујућу нит општег и посебног режима заштите чине и циљеви њихових метода: спречавање повреде, што је циљ превентивне (предупређујуће) заштите, или отклањање последица повреде, ако је заштита реактивна (накнадна). Накнадна заштита има и своје уже усмерење, одређено према могућности отклањања последице у целости (а ову условљавају врста и карактеристике последице), па ће оно бити или успостављање стања какво је било пре повреде или би требало да буде (репарација или реституција), или омогућавање повређеном да себи прибави неку радост и задовољство за које сматра да ће му највише помоћи у ублажавању претрпљених последица (задовољење, сатисфакција).

Литература

Andrejević, S., Milutinović, Lj., Petrović, Z. (2008). Promene stavova sudske prakse prema naknadi nematerijalne štete. U R. Vukadinović (prir.) *Trideset godina Zakona o obligacionim odnosima – de lege lata i de lege ferenda* (str. 273–299). Kragujevac: Nemačka organizacija za tehničku saradnju (GTZ) GmbH. Otvoreni regionalni fond za jugoistočnu Evropu – Pravna reforma. Jugoslovenski pregled

Vodinelčić, V. (1989). Obligacionopravna zaštita ličnosti (Decenija ZOO: malo ali dobro?). *Pravni život. Tematski broj Zakon o obligacionim odnosima 1978–1988. Prouzrokovanje štete i sticanje bez osnova*. 1 (XXXIX). 127–148

Vodinelčić, V. (1978). Lično pravo. U *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada* (str. 926–936). Beograd: NIU Službeni list SFRJ

Gajin, S. (2012). *Ljudska prava, pravno-sistemska okvir*. Drugo izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union. Centar za unapređenje pravnih studija. Institut za uporedno pravo

Dedijer, M. (1992). Nenovčana i novčana naknada nematerijalne štete. *Pravni život. Tematski broj Šteta i njena naknada*. I tom. 9–10 (XLII). 1475–1481

Dropulić, J. (2002). *Pravo na privatni život i duševni integritet*. Zagreb: Vizura

Закључак Саветовања представника Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда о проблемима нематеријалне штете од 15. и 16. октобра 1986. Nav. prema: Andrejević, S., Milutinović, Lj., Petrović, Z. (2008). Promene stavova sudske prakse prema naknadi nematerijalne štete. U R. Vukadinović (prir.) *Trideset godina Zakona o obligacionim odnosima – de lege lata i de lege ferenda*. (str. 273–299). Kragujevac: Nemačka organizacija za tehničku saradnju (GTZ) GmbH. Otvoreni regionalni fond za jugoistočnu Evropu – Pravna reforma. Jugoslovenski pregled

Закон о заштити података о личности. *Сл. гласник РС*. Бр. 97(2008), 104(2009), 68(2012), 107(2012)

Закон о јавном информисању и медијима. *Сл. гласник РС*. Бр. 83(2014)

Закон о обвезним односима. *Narodne novine*. Бр. 35(2005)

Закон о облигационим односима. *Сл. лист СФРЈ*. Бр. 29(78), 39(85), 45(89) и 57(89), *Сл. лист СРЈ*. Бр. 31(1993)

Klarić, P. (2003). *Odštetno pravo*, Zagreb: Narodne novine

Klarić, P. (2005). Naknada neimovinske štete. U M. Kuzmić, A. Šumelj (ur.). *Zakon o obveznim odnosima, najznačajnije izmjene, novi instituti* (str. 27–49). Zagreb: Inženjerski biro d. d.

Nikolić, D. (1992). Pravnorelevantne povrede časti i ugleda. *Pravni život. Tematski broj Šteta i njena naknada*. I tom. 9–10 (XLII). 2054–2064

Petrović, D. (1992). Novčana naknada materijalne štete prouzrokovane smrću ili povredom tela. *Pravni život. Tematski broj Šteta i njena naknada*. I tom. 9-10 (XLII). 1384–1394

Pešić, N. (1992). Odmeravanje novčane naknade nematerijalne štete za telesnu povredu. *Pravni život. Tematski broj Šteta i njena naknada*. I tom. 9-10 (XLII). 1482–1497

Riemer, H. M. (1995). *Personenrecht des ZGB, Studienbuch und Bundesgerichtspraxis*. Bern: Verlag Stämpfli+Cie AG

Rösler, H. (2008). Dignitarian posthumous personality rights – an analysis of US and German constitutional and tort law. *Berkeley J. Int'l. L.* (vol. 26). (Electronic version). Retrieved 17, July 2013, from <http://heinonline.org>

Salma, J. (1989). Odgovornost za opasnost od štete (obligacionopravna zaštita čovekove sredine). *Pravni život. Tematski broj Zakon o obligacionim odnosima 1978-1988. Prouzrokovanje štete i sticanje bez osnova*. 1 (XXXIX). 27–38

Симоновић, И. (2014). Враћање неосновано стеченог повредом личних права. *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Нишу. Тематски број Усклађивање права Србије са правом ЕУ*. 423–446

Станковић, О. (1972). *Новчана накнада неимовинске штете*. Књига прва. Београд

Stojčević, D. (1983). *Rimsko privatno pravo*. Trinaesto izdanje. Beograd: Savremena administracija

Toroman, M. (1980). Naknada u obliku novčane rente. U B. Blagojević i V. Krulj (red.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima I* (str. 512–514). Beograd: Savremena administracija

Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 98(2006)

Finžgar, A. (1964). Zaštita ličnosti u građanskom pravu. *Arhiv za pravne i društvene nauke*. 1-2 (L). 1-15

Horvat, M. (1973). *Rimsko pravo*. Zagreb

Hubmann, H. (1984). *Das Persönlichkeitsrecht*. Köln–Graz. Цит. по: Dropulić, J. (2002). *Pravo na privatni život i duševni integritet*. Zagreb: Vizura, str. 195

Cigoj, S. (1980). Pojam neimovinske štete u ZOO. U B. Blagojević i V. Krulj (red.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima I* (str. 430–431). Beograd: Savremena administracija

Cigoj, S. (1980). Naknada nematerijalne štete. U B. Blagojević i V. Krulj (red.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima I* (str. 534–544). Beograd: Savremena administracija

Crnić, I. (u saradnji sa J. Matić). (2008). *Odštetno pravo. Zbirka sudskih rješidbi o naknadi i popravljanju štete s napomenama i propisima*. Zagreb: Zgombić & Partneri, d. o. o.

Čolić, B. (1992). Naknada štete u obliku novčane rente i uticaj promjenjenjih okolnosti na visinu novčane rente. *Pravni život. Tematski broj Šteta i njena naknada*. I tom. 9–10 (XLII). 1395–1407

Ivana Simonović, LL.D.

Assistant Professor,
Faculty of Law, University of Niš

Miroslav Lazić, LL.D.

Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš

Protection of Personality Rights in Civil Law

Summary

Personality rights have long been described as the youngest member of the civil law family of absolute subjective (individual) civil rights. By establishing these rights, an individual is guaranteed full and direct legal authority and control over one's personal assets, which include the most important human values such as: life, integrity, dignity and privacy. The ultimate importance of these personal assets is supported by appropriate legal protection of personality rights, which have been guaranteed in numerous provisions of constitutional law, civil law, criminal law and administrative law.

The legal protection of personality rights stems from the understanding that a human being cannot be reduced to a biological entity; being part of the community, man is also a social being. Taking into account constant interactions and mutual relations between members of the society, man should be guaranteed certain rights. It primarily implies the guaranteed right to inviolability of one's personality, which is the basis for generating other personality rights. These rights are inherent, inalienable and absolute in terms of their effects; as such, they provide protection from the interference of the state and any third party. Focusing on the rules of civil law, the authors have explored the potentials and the scope of legal protection of personality rights provided by awarding a civil sanction. Although civil sanction is basically monetary sanction, it is deemed to be quite appropriate for the protection of personal (non-patrimonial) assets.

Key words: personal rights, protection in private and civil law, civil sanction, damage liability, unjustified enrichment, restitution.